

Corina-Viorica Șeran

MOARTEA ȘI ASPIRAȚIA
SPRE
ARMONIA UNIVERSALĂ

CORINA-VIORICA ȘERAN

MOARTEA ȘI ASPIRAȚIA
SPRE
ARMONIA UNIVERSALĂ

*Studiu etnografic asupra riturilor
funebre din podgoria Aradului*

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2013

Referent științific:
Prof. univ. dr. Ion CUCEU

Tehnoredactare și copertă:
Francisc BAJA

© Corina-Viorica Șeran, 2013

ISBN 978-606-543-435-6

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	11
INTRODUCERE.....	15
CAPITOLUL 1. MANIFESTĂRILE RITUALE - ACTE ORDONATOARE ALE EXISTENȚEI.....	33
1.1. Considerații mitologice generale privind comunicarea rituală.....	33
1.1.1. Comunicarea rituală și aspirația spre armonia universală.....	33
1.1.2. Manifestarea rituală – expresie a dorinței de comunicare.....	35
1.1.3. Limbaajul ritual modern: între simbolic și secularizant.....	37
1.2. Funcțiile manifestărilor rituale.....	42
1.2.1. Hermeneutica mitului. Forme culturale modelatoare ale comportamentului uman.....	42
1.2.2. Ponderea elementului cultural în exercitarea manifestărilor rituale.....	45
1.3. Sărbătoarea și obiceiurile – aspecte generale.....	48
1.3.1. Sărbătoarea – între natură și cultură.....	48
1.3.2. Obiceiurile – modalități de actualizare a tiparului socio-cultural.....	53
1.4. Marea Trecere: repere etnologice privind ceremonialul funebru din Podgoria Aradului.....	59
CAPITOLUL 2. RITURILE DE SEPARAȚIE.....	65
Preliminarii.....	65
2.1. Recuzita și decodarea predicțiilor funeste.....	66
2.1.1. Previțiuni ale evenimentului tragic.....	66
2.1.2. Repertoriul oniric funerar.....	73
2.2. Practici rituale de facilitare a „trecerii”.....	84
2.3. Pregătirea „călătorului” pentru „Marele drum”.....	93
2.4. Priveghiul – o dominantă esențială a ceremonialului funebru.....	111

2.4.1. Considerații asupra recuzitei și practicilor ritual-ceremoniale circumscrise priveghiului.....	111
2.4.2. Ludicul specific priveghiului.....	122
2.4.3. Specia elegiacă a bocetului în mentalul popular arădean.....	127
2.4.4. Rațiunile actului privegherii.....	138
2.4.5. Semnificațiile ritului vegherii funebre.....	142
CAPITOLUL 3. RITURILE DE TRECERE.....	145
Preliminarii.....	145
3.1. Premisele tradiționale corelate „trecerii” în podgoria arădeană.....	151
3.1.1. Acțiunile pregătitoare ale momentelor rituale circumscrise zilei înmormântării.....	151
3.1.2. Performarea bocetelor – practică rituală destinată trecerii și integrării „dalbului de pribeag” în circuitul strămoșilor.....	155
3.1.3. Analiza unor bocete performate cu prilejul funeraliilor.....	157
3.2. Fazele determinante ale procesiunii religioase.....	173
3.2.1. Deschiderea procesiunii în curtea familiei îndoliate.....	173
3.2.2. Drumul cortegiului funerar spre cimitir.....	179
3.2.3. Acțiunile premergătoare și ulterioare înhumării.....	191
3.2.4. Înhumarea – condiție indispensabilă (sine qua non) „renașterii” celui dispărut.....	196
3.3. Rituri performate în condiții speciale.....	198
3.3.1. Proscrișii / Sinucișașii.....	198
3.3.2. Tinerii nenunțiți.....	199
CAPITOLUL 4. RITURILE DE AGREGARE.....	211
Preliminarii.....	211
4.1. Practicile de doliu în Podgoria Aradului.....	212
4.2. Strigoii.....	226
4.2.1. Terminologie mitologică specifică problematicii strigoiiului.....	226
4.2.2. Cauzele strigoizării.....	231
4.2.3. Procesul metamorfozei în viziunea podgorenilor arădeni.....	234
4.2.4. Rituri anticipative și rituri exorcizante în vederea purificării post-mortem.....	237
4.2.5. Relatări despre strigoii în podgoria arădeană.....	246
4.3. Praznicele mortuare.....	263
4.3.1. Instituția pomenii.....	263
4.3.2. Modalități de consacrare a ofrandelor.....	266
4.3.3. Tipuri de pomeni. Funcționalitatea pomenilor în economia obiceiurilor funebre.....	268

4.3.4. Finalitatea pomenilor.....	283
4.4. Cultul morților.....	285
4.5. Configurația lumii de Dincolo.....	298
4.5.1. Valoarea omului – considerații antropologice.....	298
4.5.2. Adăpostul postum al sufletului.....	299
4.5.3. Bocetele – o modalitate de comunicare între lumea de Aici și lumea de Dincolo.....	301
4.5.4. Mitul „Marelui Drum”. Scenariul inițiativ al defunctului	302
CONCLUZII.....	311
BIBLIOGRAFIE.....	329
GLOSAR.....	347
ANEXA 1.....	355
ANEXA 2.....	359

**„Toți suntem nemuritori,
dar trebuie să murim întâi.”**

(Mircea Eliade)

PREFAȚĂ

Lucrarea „**Moartea și aspirația spre armonia universală**” reprezintă un studiu monografic asupra riturilor funebre din localitățile Podgoriei Aradului, având ca structură de bază patru mari capitole, precedate de o binevenită *Introducere* și urmate de *Concluziile* cercetării, cărora li se adaugă o impresionantă bibliografie, un glosar dialectal, lista informatorilor, respectiv câteva imagini relevante.

Prezenta carte s-a fundamentat pe o cunoaștere temeinică a imensei bibliografii etnologice privitoare la ritualurile de înmormântare, dar mai ales pe o cercetare de teren riguros și profund fixată pe observația participativă, pe interviul semistructurat și pe narațiunile de viață, înregistrate cu reportofonul și transcrise cu acribie. Ea reușește să ne ofere un tablou concludent asupra bogăției și diversității credințelor, reprezentărilor și riturilor legate de moarte și de înmormântare, de *Lumea de Apoi*, de călătoria sufletului spre aceasta, dar și asupra spaimelor individuale și colective privitoare la *strigoi*, amănunțit și cu profesionalitate descrise și analizate de o cercetătoare formată și stăpână pe tehnicile etnometodologice actuale, dar și pe concepte și noțiuni de bază în ritologie și mitologie, în istoria ideilor și credințelor religioase, în studiul folcloristic al bocetelor și formulelor rituale îndătinat.

De altfel, înainte de a intra în analiza celor trei mari categorii de rituri funebre stabilite după modelul etnologului și antropologului francez Arnold Van Gennep, în primul capitol al monografiei:

Manifestările rituale – acte ordonatoare ale existenței, Corina-Viorica Șeran articulează cu competență și autoritate o seamă de considerații teoretice despre manifestările cu caracter ritual, despre comunicarea și limbajul ritual, cu privire la funcționalitatea riturilor, la raporturile profunde ale acestora cu imaginarul colectiv, la orizontul mitologic al culturii populare și la dimensiunile ei sacrale. Tot aici este schițată simbolistica și hermeneutica manifestărilor ritual-cultice, autoarea cărții adoptând și precizând termeni pe care-i utilizează apoi cu probitate în demersurile analitice, pe baza cărora ajunge la definiții și delimitări conceptuale operaționale și nuanțate, ce-i limpezesc și sedimentează discursul, scriitura etnografică. Studiile străine și românești pe care doamna Corina-Viorica Șeran le-a pus la contribuție sunt judicioase alese și corect asimilate și utilizate. Nu-i putem reproșa nici creditul în exces acordat unor surse de informație românești, întrucât, penuria modelelor de cercetare de excelență ne determină adesea să ne îndreptăm tot spre „clasicii” etnografiei și folcloristicii noastre. Într-adevăr, Paul Ricoeur, Michel Foucault, Émile Durkheim, Roger Caillois, Gilbert Durand, Pierre Bourdieu, Georges Gusdorf, dintre străini, Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, Aurel Codoban, Mihai Pop, Ovidiu Bârlea, Ernest Bernea, Ion Șeuleanu, Vasile Tudor Crețu, Otilia Hedeșan, dintre români, i-au luminat autoarei calea spre înțelegerea complexă a fenomenelor de cultură abordate.

Următoarele trei mari și dense capitole de analiză abordează *Riturile de separație*, *Riturile de trecere/ sau de prag* și *Riturile de agregare*, constituind substanța însăși a monografiei sale, sunt gândite și scrise matur, în cea mai bună tradiție a Școlii etnologice clujene, în cadrul căreia s-a format autoarea, și mai ales în coordonatele tehnico-metodologice ale *Monografiilor Arhivei de Folclor a Academiei Române*, stabilite de Ion Mușlea, în perioada interbelică și reconsiderate de cercetătorii instituției pe care Mușlea a fondat-o prin monografii și corpusuri moderne, prin fondurile documentar-științifice clujene sistematic puse în valoare.

Subcapitole echilibrat juxtapuse, în raport cu momentele și secvențele ceremoniale, dau imaginea unor exemplare descrieri

etnografice, cu continue raportări la stratul de credințe, la interdicții sau prescripții rituale, la formule îndătinat, simple sau verificate. Asemenea comentarii analitice sunt urmate, adesea, de analize atente ale motivelor de bocete sau asupra semnificației generale a bocetului și a celor structurale ale priveghiului, uneori întinse pe mai multe pagini. Analizele referitoare la ritualul morții tinerilor nenunțiți sau cele privind perioada de doliu, cele despre *Strigoi*, despre *Praznicele mortuare*, atât de importante în arealul vestic și în cel estic al spațiului etnocultural românesc, se ridică la cote înalte de profesionalism.

Observațiile de teren, citate cu acribie din notele de teren ale cercetătoarei, sunt coroborate, în discursul științific, cu date etnografice din bibliografia de specialitate, iar interpretările privitoare la sensul și conotațiile unor acte și gesturi rituale sunt raportate, de regulă, la considerații autorizate ale unei pleiade de cărturari străluciți precum: Atanasie Șandor, Atanasie Marienescu, Simeon Manguica, George Cătană, Gheorghe Alexici, Iosif Popovici, Nicolae Ursu, Sabin Drăgoi, Ioan T. Florea. Scopul mărturisit de autoarea monografiei este acela de a determina și circumscrie atât specificitățile ritualului în satele microzonei, cât și încadrarea materialului empiric în spațiul etnocultural românesc, așa cum a procedat și Ovidiu Bârlea în studierea înmormântării la Pădureni, de unde s-a inspirat Corina Șeran în frecvențele raportări la fenomene similare din alte zone, mai ales intracarpatic. În același mod procedează Corina Șeran și în compararea unor credințe și rituri de la înmormântările românești cu cele ale rromilor, maghiarilor și șvabilor din aria multiculturală cercetată.

La publicarea acestei valoroase monografii microzonale, constat cu multă satisfacție că autoarea și-a înscris demersurile în proiectul inițiat la Cluj de Ion Mușlea, în anii '30-'40, ai secolului trecut, conștientă fiind de posibilitățile infinite de valorizare mai adâncă și diversificată a materialelor etnografice prelevate din microzona Podgoriei Aradului, pe care o va studia în viitor și din alte perspective etnologice și antropologice.

Comparând rezultatele la care a ajuns Corina-Viorica Șeran în monografierea riturilor funerare dintr-o arie restrânsă cu cele din monografiile de altădată ale stipendiaților Arhivei de Folclor a Academiei Române, putem constata, cu deplină mândrie, un real progres, atât sub raportul cantității și diversității informației empirice, cât și sub acela al comprehensivității analitice a fenomenelor supuse observației și analizelor. Întâmpinăm, de aceea, cu sinceră și nespusă bucurie apariția acestei valoroase și contributive monografii etnologice, însoțind-o de îndemnul de a-și continua cu stăruință investigația antropologică.

Prof. Univ. Dr. Ion Cuceu
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca